

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

*Кафедра кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ОСНОВИ ПРОФАЙЛІНГУ

Навчально-методичний посібник

Одеса
«Юридична література»
2023

УДК 343.971:343.222.2:159.9.019.4(073)
О-753

Автори:

Наталія Олександрівна Федчун, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лариса Ігорівна Аркуша, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Олена Миколаївна Цільмак, доктор юридичних наук, кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сергій Володимирович Албул, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 23 червня 2023 року)

Основи профайлінгу : навчально-методичний посібник /
О-753 Н. О. Федчун, Л. І. Аркуша ; НУ «ОЮА». — Одеса : Юридична
література, 2023. — 56 с.

ISBN 978–966–419–425–6

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до вимог державних освітніх стандартів для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія» для забезпечення набуття соціально-комунікативних та професійних навичок профайлінгової діяльності.

У посібнику наводяться скорочені тексти лекцій, методики підготовки до занять, перелік навчальних тем та питання для підсумкового контролю знань і вмінь. Зібрано перелік спеціальної літератури та інтернет-ресурсів з актуальних проблем теорії та практики профайлінгової діяльності.

УДК 343.971:343.222.2:159.9.019.4(073)

ISBN 978–966–419–425–6

© Федчун Н. О., Аркуша Л. І., 2023

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

ЗНАНЬ І ВМІНЬ

РЕСУРСИ ДЛЯ НАВЧАННЯ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчально-методичний посібник «Основи профайлінгу» адаптований з урахуванням особливостей освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти та методичних вимог навчального процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія». Посібник є навчально-методичною основою для підготовки до занять з навчальних дисциплін, спрямованих на забезпечення набуття соціально-комунікативних та професійних навичок профайлінгової діяльності.

Актуальність вивчення. Профайлінг – новий напрям соціопсихологічних наукових пошуків про прикладні аспекти поведінки людини, що сфокусовані на основних ідеях дослідження особистості у соціальних інтеракціях, виокремленні наукової та ненаукової оцінки та створення соціопсихологічного портрету особистості у єдності із соціальною інженерією, методологією та методиками проведення поведінкових та діяльнісних прогнозів.

Сьогодні профайлінг застосовується в усіх сферах життєдіяльності суспільства: від соціальних медіа та бізнесу до запобігання злочинності й забезпечення безпеки суспільства. Методики та техніки профілювання підтвердили свою ефективність для вирішення проблем оцінки достовірності інформації при кадрових перевірках, службових розслідуваннях та в рамках кримінального судочинства з подальшою підготовкою процесуальних документів, висновків експерта та висновків спеціаліста, тощо.

В межах курсів передбачається ознайомлення з методиками та набуття навичок застосування методів соціологічного, психологічного, кримінологічного та комерційного профайлінгу відповідно до специфіки освітньо-професійних програм, за якими навчаються здобувачі вищої освіти.

Мета вивчення. Метою вивчення є формування теоретичних знань та практичних умінь щодо сучасних технологій психодіагностики особистості та соціальних комунікацій; опанування навичок використання діагностичних результатів для прогнозування поведінки, оволодіння методиками профайлінгу для ефективного виконання завдань інноваційного характеру у сфері професійної діяльності.

Результати навчання. Після успішного вивчення здобувач вищої освіти буде:

- **демонструвати** знання та **оперувати** основними категоріями та вимогами профайлінгової діяльності;
- **визначати** переконливість аргументів у процесі оцінки поведінкових проявів особистості;

- **надавати** висновки щодо наукової та ненаукової оцінки та створення соціопсихологічного та зокрема кримінологічного портрету особистості з достатньою обґрунтованістю;

- **демонструвати** навички індивідуального та групового профайлінгу;
- використовуючи прийоми та методи психологічного профайлінгу, **ідентифікувати** причини стресу, **адаптувати** себе та членів команди до стресової ситуації, **знаходити** засоби до її нейтралізації.

- **демонструвати** навички виявлення проблеми та обґрунтування, зокрема управлінських, рішень із застосуванням технологій профайлінгу;

- **використовувати** статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для повного та всебічного дослідження особистості та соціальних комунікацій та прогнозування поведінки;

- **демонструвати** навички безінструментального та інструментального аналізу, моделювання та складання поведінкових прогнозів;

- **пояснювати** природу девіантної та делінквентної поведінки та зміст діяльності щодо запобігання злочинності;

- **демонструвати** навички самостійного профілювання, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним та самокритичним.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основні категорії профайлінгу. Сучасні тенденції теорії та практики.

1. Зміст та основи профайлінгу.
2. Історична довідка: від Джека Різника до кібершахраїв.
3. Сфери застосування та можливості профайлінгу. Заборонений ООН «етнічний профайлінг».
4. Зв'язок профайлінгу з гуманітарними науками та іншими напрямками знань.

Тема 2. Феноменологія обману.

1. Обман та його прояви:
 - основні напрями вивчення обману;
 - форми та види обману.
2. Обман як інструмент комунікації.
3. Психологія обману: індивідуально-психологічні та ситуативні чинники.
4. Основи ідентифікації обману.

Тема 3. «Людинознавча» основа профайлінгу.

1. Медико-психологічне пізнання особистості:
 - Антропометрія Чезаре Ломброзо
 - «Конституційна схильність» Ернста Кречмера
2. Аналітична психологія:
 - «Трипартит особистості» Зігмунда Фрейда
 - «Свідоме та неусвідомлюване» Карла Юнга
3. Фізіогноміка: сучасні дослідження.
 - Пріоритет обличчя.
 - Взаємозв'язок міміки та емоційного стану. «Мікроекспресії» Пола Екмана.

Тема 4. Особистість та її поведінка.

1. Особистість, індивід, індивідуальність.
2. Структура особистості: співвідношення біологічного та соціального.
3. Формування та розвиток особистості:
 - Соціалізація, соціальна поведінка та соціальний інтелект.
 - Вплив соціальних інститутів на формування та розвиток моделей поведінки.
4. Активність, поведінка, діяльність.

Тема 5. Психологічний профіль особистості.

1. Психотипи: загальні питання.
2. Інтроверсія – екстраверсія. Поведінкові ознаки.
3. Акцентуації особистості. Радикали характеру.
4. Типологія стилю спілкування.

Тема 6. Безінструментальна технологія.

1. Вербальна та невербальна комунікація
2. Вимоги та алгоритм ефективного профілювання
3. Основні вербальні маркери обману.
5. Невербальні фільтри уваги: емоційний стан, емблеми (образи тілесності), ілюстратори, мікровирази.

Тема 7. Основи використання поліграфа.

1. Поліграфологія: становлення та сучасність.
2. Світова практика використання поліграфа
3. Принципи та складові інструментальної детекції обману.

Тема 8. Графологічні дослідження особистості.

1. Письмова мова
2. Можливості автоматизованого профайлінгу.

Тема 9. Бізнес профайлінг.

1. Бізнес профайлінг: мета та механізм.
2. Сфери забезпечення.
3. Діагностика бізнес-процесів: профілювання споживачів.
4. HR-профайлінг.
5. Профайлінг у переговорних процесах.

Тема 10. Кримінологічний профайлінг.

1. Методологічні основи кримінологічного профайлінгу.
2. Методики профілювання: основні підходи.
3. Техніки профілювання.
4. «Кримінальне» профілювання: практичне значення.

Тема 11. Особистість злочинця: системний підхід.

1. Особистість та злочинна діяльність.
2. Типологія осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (злочини).
3. Механізм злочинної поведінки та ситуативні чинники.
4. Моделі механізмів умисної, імпульсивної та звичної злочинної

поведінки.

Тема 12.

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

Тема 1

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ПРОФАЙЛІНГУ

Основний зміст

1. Зміст та основи профайлінгу.

Головне завдання будь-якої науки, що вивчає дійсність, полягає у передбаченні розвитку тих чи інших подій.

Профайлінг – це комплекс соціально-психологічних методик оцінки та прогнозування поведінкових моделей людини, підґрунтям чого є аналіз поведінкових проявів, біхевіористичні та когнитивні дослідження: *емоційне реагування, манеру мови, стиль мислення, зовнішній вигляд, міміку*. Тому методики профілювання безпосередньо пов'язані з вивченням психології поведінки – **біхевіоризмом**. Жести, емоції, мікроекспресія тощо проявляються на рівні безумовних рефлексів – як природна реакція людини на зовнішні подразники (стимули та впливи).

Основу профайлінгу становить **оперативна психодіагностика** – комплекс прикладних методик виміру індивідуально-психологічних особливостей особистості через аналіз зовнішніх поведінкових проявів;

друга складова: **верифікація інформації** – комплекс прикладних методик оцінки достовірності інформації через виявлення *неконгруентності* (неузгодженості) вербальної та невербальної поведінки, т.з. *безінструментальна технологія*.

2. Історична довідка: від Джека Різника до кібершахраїв.

Профайлінг бере свій початок ще в Середні віки. Так, «Свята Інквізиція» у трактаті *«Молот відьом»* застосувала профілі «злочинців-сретиків». Однак, необхідно зауважити, що профілювання на основі власних переконань і цінностей вважається *упередженим*. У 1880-х роках був складений перший *кримінальний профіль* серійного вбивці Джека Різника.

Лише в 70-х роках ХХ ст. ФБР розробило організовану *техніку профілювання* злочинців насильницького типу. Завдяки використанню профайлінгу з метою запобігання *терористичним актам* Ізраїльська авіакомпанія Ель-Аль (EL-AL) отримала статус однієї з найбезпечніших у світі.

Наступний етап розвитку профайлінгу пов'язаний з *теорією мікровиразів обличчя П. Екмана*, за якою було розроблено ряд комп'ютерних програм, що дозволили зчитувати *емоційний стан людини* та обробляти велику кількість

інформації. Першими, де використали такі програми, стали аеропорти та окремі державні структури США. Значну перспективу має застосування профайлінгу в *кібер-сфері*, адже людський фактор є основною причиною виникнення загроз *інформаційній безпеці* (74% випадків за даними Ponemon Institute).

3. Сфери застосування та можливості профайлінгу. Заборонений ООН «етнічний профайлінг».

Основними *сферами застосування* профайлінга є забезпечення професійної й особистісної взаємодії людей у суспільстві – *соціальний профайлінг* та запобігання правопорушенням і забезпечення безпеки суспільства – *кримінологічний профайлінг*.

Види соціального профайлінгу: бізнес профайлінг; комерційний профайлінг; кадровий профайлінг; сімейний профайлінг; психологічний профайлінг; клінічний профайлінг; пенітенціарний профайлінг, тощо.

Види кримінологічного профайлінгу:

- безпечовий профайлінг – транспортний; антитерористичний; банківський; страховий; готельний, тощо;

- «кримінальний» – проактивний (спрямований на запобігання вчинення злочинів) та реактивний (виявлення осіб, причетних до вчиненого злочину) профайлінг.

Найбільш спірним аспектом профайлінгу є т.з. «*етнічний профайлінг*», заснований на припущенні зв'язку між етнічною приналежністю людини та можливістю протиправної поведінки.

4. Зв'язок профайлінгу з гуманітарними науками та іншими напрямками знань.

Всі наукові розробки в галузі профайлінгу засновані на дослідженнях таких «*людинознавчих*» сфер: психологія, соціологія, кримінологія, біхевіоризм, психолінгвістика, психіатрія, фізіологія, нейрофізіологія, та інші.

В даний час *профайлінг* застосовується в комерційній та медіа сферах, галузі адміністрування та управління, в правничій та правоохоронній діяльності. Поєднання *опитувального скрипту* – методу-сценарію, що описує та визначає роль однієї людини, її властивості, характеристики, поведінку під час взаємодії з іншими людьми – та *теорії мікровиразів* дозволило профайлінгу перейти на інший рівень та поступово інтегруватися в *різноманітні сфери людської діяльності*.

Неінструментальна оцінка достовірності інформації за умови дотримання низки вимог до процедури дослідження та кваліфікації спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями, порівняння за точністю та надійністю з інструментальними методами, що ґрунтуються на застосуванні *поліграфа* (лай-детектора, детектора брехні).

Питання заняття

1. Зміст та основи профайлінгу.
2. Історична довідка: від Джека Різника до кібершахраїв.
3. Сфери застосування та можливості профайлінгу. Заборонений ООН «етнічний профайлінг».
4. Зв'язок профайлінгу з гуманітарними науками та іншими напрямками знань.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді есе.¹

За словами Ніцше, людству приємніше бачити жести, ніж вислуховувати аргументи. Оцініть вислів.

Література:

1. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. К., 2018. С. 132–13
2. Леонтьєва І. В. Профайлінг особистості: чи є йому місце в сучасній педагогічній науці? *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 50. С.114-123. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/methodics/article/view/3508>
3. Психологія профайлінгу : навч. посіб. / Ю. В. Руль, Т. О. Мартинова. К.: ДП Вид. дім Персонал, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
4. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Prykhodko_Yurchenko_2020
5. Федчун Н.О. Зміст та можливості профайлінгу. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 247-251.

¹ Есе – це невеликий авторський текст, в якому викладені особисті міркування студента на задану проблему. Есе має бути коротким, суб'єктивним, емоційно забарвленим. Мета есе, як правило, не дати готові відповіді, а задатися важливим питанням і відкрити будь-яку тему з нової точки зору. Есе включає лише ті факти і аргументи, які необхідні для підтримки основної думки та не містить максимально повного фактичного матеріалу з питання. Есе дозволяє оцінити не тільки знання предмета або певної теми у здобувача вищої освіти, а й простежити за формуванням навички висловлення своєї позиції і взагалі наявності такої.

Тема 2 ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ОБМАНУ

Основний зміст

1. Обман та його прояви.

Обман – це повідомлення недостовірної інформації, спрямованої на досягнення певної мети за допомогою введення в оману адресата; є результатом роботи мислення, уяви, мовлення та інших когнітивних (пізнавальних) процесів особистості, за допомогою яких у свідомості створюється образ перекошеної реальності.

Основні напрями вивчення обману:

- **психофізіологічний напрям**, у якому основною проблемою є взаємозв'язок обману з фізіологічними компонентами емоцій;
- **індивідуально-психологічний напрям**, де на перший план виступають взаємні зв'язки обману: з одного боку, з процесами уяви, мислення, мови, пам'яті, волі тощо, а з другого — із психічними властивостями особистості;
- **соціально-психологічний напрям**, у якому обман розглядається як деякий акт і результат психологічного впливу та взаємодії людей у процесі спілкування.

Обман може бути як інструментом спілкування, так і способом введенням в оману. Основними проявами обману є **приховування і фальсифікація**.

Форми та способи обману:

1. **«Позитивна»** форма полягає у створенні різних вимислів – помилковий вимисел: різноманітні вигадки (наклеп, неправдиве обвинувачення, підробка, неправдиві свідчення), удавання, перебільшення, перекошення.
2. **«Негативна»** – полягає у повному приховуванні або запереченні обставин, що відносяться до істини – «брехливе» заперечення: скритність, заперечення, приховування інформації, спотворення істини, призменшування значення.

За мірою перекошування реальних фактів виділяють *повне та неповне* введення в оману. За способом комунікації виділяють *активний та пасивний обман*.

2. Обман як інструмент комунікації.

Обман використовують у комунікативних процесах. У спілкуванні комуніканти може використовувати обман несвідомо (неумисно) або свідомо (умисно).

Свідоме (умисне) введення в оману – свідомий, умисний намір обманути співрозмовника.

Істотною ознакою *несвідомого (неумисного)* обману є відсутність у суб'єкта наміру викривити факти, ввести в оману співрозмовника. Людина, як правило, *переконана у правдивості* того, що промовляє. У цьому випадку мова йде про

мимовільну фактичну хибність повідомлення. Може проявлятися у двох різновидах: 1) через *помилку* – повідомлення неправдивих відомостей через помилкове уявлення про щось; 2) через *неповне знання* – повідомлення неправдивих відомостей через недоступність певної інформації.

3. Психологія обману: індивідуально-психологічні та ситуативні чинники.

Характер і зміст дезінформації певною мірою пов'язані з окремими якостями особистості та іншими індивідуальними особливостями особи. Ситуація, в якій виникає і реалізується недостовірна інформація, — це ситуація, що виникає при соціальній інтеракції (взаємодії), і залежить від особистісних особливостей суб'єктів, від характеру міжособистісних взаємин та всієї ситуації взаємодії в цілому.

Вибір форми обману залежить від *індивідуально-психологічних особливостей особи та специфіки ситуації*. Однак вплив **чинника індивідуально-психологічних особливостей** особистості на її поведінку не завжди є визначальним. Також необхідно враховувати **ситуативний фактор**, що в тій чи іншій мірі впливає на вибір форми реалізації брехні (обману) у кожному конкретному випадку.

4. Основи ідентифікації обману.

Обман є наслідком вольового акту/ вольовим актом, що проявляється у прийнятті рішення про його (обману) використання всупереч внутрішнім моральним, інтелектуальним й емоційним бар'єрам й супроводжується, як правило, **емоційними проявами**, відтак дає можливість використати цю непряму ознаку обману для його ідентифікації.

Ідентифікація обману провадиться через виявлення *неконгруентності* (невідповідності) вербальної інформації так званій «мові тіла», й вимагає від профайлера чіткого розуміння, на що потрібно звернути увагу, а що можна відсунути на другий план. Зазначене ґрунтується на тому, що хвилювання, дискомфорт, стрес (*психоемоційні реакції*) виходять за межі *свідомого контролю* й проявляються в поведінці: через міміку, жести, пози, інтонації, фізіологічні прояви, тощо.

Питання заняття

1. Обман та його прояви:
 - основні напрями вивчення обману;
 - форми та види обману.
2. Обман як інструмент комунікації.
3. Психологія обману: індивідуально-психологічні та ситуативні чинники.
4. Основи ідентифікації обману.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді есе.

Визначіть та обґрунтуйте:

«Легальний обман»: форми, передбачені законодавством України.

Література:

1. Арієлі, Д. Вся правда про неправду. Чому і як ми обманюємо. URL: <https://polygraph.ua/d-arieli-vsja-pravda-pro-nepravdu-chomu-i-jak-mi-obmanjuemo/>
2. Вайнріх, Х. Лінгвістика брехні. URL: <https://polygraph.ua/x-vajnrh-lingvistika-brejni/>
3. Екман, П. Теорія брехні / Пер. з англ. К. : КМ Publishing, 2012. 320 с.
4. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с. URL: <https://ispp.org.ua/>
5. Психологія профайлінгу : навч. посіб. / Ю. В. Руль, Т. О. Мартинова. К.: ДП Вид. дім Персонал, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf

Тема 3

«ЛЮДИНОЗНАВЧА» ОСНОВА ПРОФАЙЛІНГУ

Основний зміст

1. Медико-психологічне пізнання особистості:

Антропометрія Чезаре Ломброзо.

Таблиця 1.

Профіль « <i>Homo Crimen</i> »	
п/п	Опис
1.	Орлиний ніс.
2.	М'ясисті, набряклі або пухкі губи.
3.	Невелике виступаюче підборіддя.
4.	Темне волосся та густі брови, що збігаються на перенісці.
5.	Відсутня або рідка борода.
6.	Багато зморшок.
7.	У 4-5 разів підвищена смакова чутливість.
8.	Цинічність, повна відсутність докорів сумління.
9.	Схильність до нанесення татуювань.
10.	Не надає значення одягу, оскільки часто брудний і пошарпаний.

За підсумком своїх досліджень сотень черепів живих і мертвих людей Ч. Ломброзо зробив висновок, що у злодіїв є характерні особливості: «відсутність чіткої межі росту волосся, великі ніздрі, виступаючі вуха і горбисте обличчя з кривим носом» («Антропометрія 400 правопорушників»).

«Конституційна схильність» Ернста Кречмера.

Е. Кречмер визначив залежність характеру від типу статури.

1. **Тип статури:** Пікнік → **Тип характеру:** Циклотимік

Огрядне, м'яке тіло, коливається між нормою та ожирінням;

Бракує спонтанності та витонченості;

Схильність до ненасильницьких майнових злочинів.

2. **Тип статури:** Астенік → **Тип характеру:** Шизотимік

Атлетичне, м'язисте тіло;

Схильність до шизофренії;

Схильність до злочинів насильницького характеру.

3. **Тип статури:** Диспластик → **Тип характеру:** Іксотимік

Змішана група;

Емоційність, часто нездатність контролювати себе;

Схильність до злочинів сексуального характеру або злочинів пристрасті.

2. Аналітична психологія:

«Трипартит особистості» Зігмунда Фрейда

Таблиця 2.

Id («Воно»)	Ego («Я»)	Superego («Над-Я»)
Енергія	Соціальна реальність	Культура
Інстинкти задоволення та руйнування	Розум, емоційність, воля, досвід	Моральність, соціальні установки, табу

«Я» прагне приборкати ірраціональні імпульси та агресивність «Воно», але це не завжди вдається. Іноді «Я» свідомо «пасує», проявляючи слабкість, цікавість, непослідовність тощо. «Над-Я» допомагає стримувати пориви «Воно», «караючи» «Я» за поступки «Воно» докорами сумління та невротичними розладами.

«Свідоме та неусвідомлюване» Карла Юнга

Особистість складається з двох частин: *індивідуального та колективного несвідомого*. Індивідуальне несвідоме – це частина психіки, яка містить індивідуальний досвід та сприйняття світу. Колективне несвідоме – це несвідома частина психіки, спільна для всіх людей, що складається з архетипів – універсальних образів, які є у свідомості всіх людей, незалежно від культури, національності і часу. Архетипи – це фундаментальні символи, які відбивають колективний досвід людства.

Таблиця 3.

«Я»	«Персона»	«Самість»	«Аніма»/ «Анімус»	«Тінь»
усвідомлюване	усвідомлюване «маска» особистості	стрижень особистості	колективне неусвідомлюване	неусвідомлювана «темна» сторона особистості
ідентичність, усвідомлені мотиви	соціальні ролі	індивідуальний досвід, сприйняття світу	взаєморозуміння, колективний досвід	емоції та бажання, відкинуті через соціальні та культурні обмеження

Персона – архетип, «офіційне обличчя» особистості. Навпаки, Тінь – це сторони особистості, яких людина не хоче чи не наважується дотримуватися.

3. Фізіогноміка: сучасні дослідження.

Фізіогноміка – наука визначення характеру людини за її зовнішністю. У спілкуванні, особливо при першому знайомстві, люди приділяють значну увагу «повідомленням» на обличчях оточуючих. «Оцінюючи» людину, ми часто в значній мірі покладаємося саме на вираз обличчя.

Пріоритет обличчя (facial primacy) – це тенденція надавати виразу обличчя більшої значимості в порівнянні з іншими інструментами спілкування пов'язана з переконанням в тому, що міміка багато говорить про особистість людини та про її характер.

Особистість людини формується у процесі діяльності. Відтак, провідна діяльність накладає відбиток на особистість, формує риси, що є характерними для суб'єктів даної діяльності, та визначає відповідні моделі поведінки – **«професійна» трансформація**.

Взаємозв'язок міміки та емоційного стану. «Мікроекспресії» Пола Екмана.

Мімічні прояви основних людських емоцій є *неконтрольованими* й *універсальними*, прояви ж похідних – залежать від національно-культурних та індивідуальних особливостей, а відтак є набутими в процесі соціальної діяльності.

Неконтрольовані мімічні прояви т. зв. **фундаментальних емоцій** (страху, здивування, радості, суму, відрази, гніву, презирства та сорому і зацікавленості) мають *вроджений* характер і тому розпізнаються однаково. На основі «еталонних» мімічних проявів П. Екман розробив *систему кодування мікрорухів обличчя*, що у поєднанні з комп'ютерними програмами, дозволило зчитувати емоційний стан людини та обробляти велику кількість інформації.

Питання заняття

- Медико-психологічне пізнання особистості:
 - Антропометрія Чезаре Ломброзо
 - «Конституційна схильність» Ернста Кречмера
- Аналітична психологія:
 - «Трипартит особистості» Зігмунда Фрейда
 - «Свідоме та неусвідомлюване» Карла Юнга
- Фізіогноміка: сучасні дослідження.
 - Пріоритет обличчя.
 - Взаємозв'язок міміки та емоційного стану. «Мікроекспресії» Пола Екмана.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді *наочної презентації*
Дослідити відмінності «мови тіла» в різних культурах

Література

1. Кацавець Р.С. Психологія особистості: навч. посіб. Київ :Алерта. 2021. 134 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/psikhologiya-osobistosti-navchalniy-posibnik.pdf>
2. Психологіс. Енциклопедія практичної психології. – <http://psychologis.com.ua/>
3. Cesare Lombroso. Criminal Man. Translated by Mary Gibson and Nicole Hahn Rafter. Duke University Press (2006). URL: <https://pdfcoffee.com/cesare-lombroso-criminal-man-duke-university-press-2006-pdf-free.html>
4. Navarro, J. & Karlins, M. (2021). What Every Body is Saying. An Ex-FBI Agent's Guide to Speed-Reading People. Sage Publications, Inc.
5. The Paul Ekman Group is now offering FACS / Facial Action Coding System. URL: <http://www.paulekman.com/product-category/facs>

Тема 4

ОСОБИСТІСТЬ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКА

Основний зміст

1. Особистість, індивід, індивідуальність

Особистість являє собою стійку систему соціально-значущих рис конкретної людини (*індивіда*) як члена того чи іншого суспільства та суб'єкта діяльності. Людина, яка володіє достатньо розвинутою свідомістю та має здатність керувати своєю поведінкою, – *особистість*.

Одиничний одноактний вчинок, скоєний неумисно або через необережність, НЕ формує особистість.

Індивідуальність виявляється в рисах темпераменту, характеру, звичках, переважаючих інтересах, в якостях пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уяви тощо), в здібностях, індивідуальному стилі діяльності.

Індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють.

В основі особистості лежить її структура – зв'язок та взаємодія відносно сталих компонентів (підструктур) особистості: здібності, темперамент, характер, вольові якості, емоції, мотивація та соціальні установки.

2. Структура особистості: співвідношення біологічного та соціального.

Структура особистості:

І. **Біологічно обумовлені якості** – темперамент, безумовні рефлексії, потяги, здібності, патології психіки є *природною основою особистості*, зокрема

характеру. Темперамент обумовлює ступінь залежності поведінки від зовнішніх впливів. Саме за цією ознакою люди поділяються на *екстравертів* (більша залежність) та *інтровертів* (менша залежність). Від здібностей та патологій залежить соціальна адаптація.

II. **Психічні властивості** – інтелект, вольові та емоційні якості безпосередньо впливають на вибір способу дії або діяльності.

III. **Досвід** – знання, вміння, навички, звички, умовні рефлексії набуваються в процесі життєдіяльності та відіграють значну роль в саморегуляції поведінки.

IV. **Соціальність/ спрямованість** – система настанов, моральні фільтри, ціннісні орієнтації, що визначають стиль життя, вибір видів діяльності та окремих вчинків, тобто модель поведінки особистості в мінливих зовнішніх умовах.

Моральні фільтри (основні норми, принципи, мотиви, ціннісні орієнтації, категорії: добро, зло, обов'язок, відповідальність, справедливість, честь, гідність, тощо). *Норми* – певний взірць поведінки, який відображає усталені потреби людського співжиття і відносин та має обов'язковий характер. Моральні норми можуть бути загальними (фундаментальними) та ситуативними, поверховими (зовнішня культура поведінки, правила етикету).

Психічні процеси людини біологічно зумовлені, але визначаються суспільством. Психічні явища формують вчинки. Мислення і почуття здійснюють регуляцію поведінки. Розвиток психіки відбувається під час співпраці з іншими людьми, а основним механізмом такого розвитку є спілкування.

3. Формування та розвиток особистості.

Розвиток особистості завжди відбувається у взаємодії з іншими людьми.

Але у цій взаємодії немає рівноваги між людиною і середовищем, тому людина має постійно встановлювати нові зв'язки та розвивати наявні. У зв'язку з цим постійний розвиток особистості є основною формою її існування.

- *діяльність* (свобода дії, вибору, волі; вчинок; співвідношення мети і засобів діяльності, мотиву та результату дії);

- *відносини* (сутність спілкування між людьми; толерантність, повага, співчуття, любов, етикет та культура спілкування).

Соціалізація, соціальна поведінка та соціальний інтелект.

Соціалізація – процес засвоєння особистістю зразків поведінки групи і суспільства, цінностей, норм, установок; це процес формування особистості, її життєвої позиції. Індивід, соціалізуючись, включається у різноманітні форми соціальної діяльності, опановує характерні для нього соціальні ролі.

Включення особистості в соціум має такий вигляд:

I. *Соціальна адаптація* (приспособлення до нових умов) – вид взаємодії особистості із соціальним середовищем. Адаптація, як перша фаза соціалізації, є

приспосовуванням індивіда до нових умов, соціальних ролей, норм, соціальних спільностей, груп, інститутів, умов функціонування різноманітних сфер суспільства.

II. *Інтеріоризація* – процес формування внутрішньої структури людської психіки, тобто прийняття норм, цінностей у внутрішній світ людини.

Вплив соціальних інститутів на формування та розвиток моделей поведінки:

Суспільство здійснює вплив на особистість через інституції соціалізації, тобто конкретні групи, в яких людина долучається до системи норм, цінностей і соціальних зв'язків (сім'я, школа, неформальні організації, ЗМІ тощо).

Процес соціалізації здійснюється через:

- засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, що характерні *найближчого оточення*, що відбувається здебільшого на неусвідомленому рівні за допомогою зафіксування, некритичного сприйняття панівних стереотипів.

- набуття досвіду соціально схвалюваної поведінки при взаємодії людини з *інститутами суспільства*, а також сприйняття соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості.

Процес соціалізації невід'ємний від засвоєння *соціальних ролей*. Роль означає соціальну функцію конкретної людини, певну модель поведінки. Вона залежить від певних соціальних норм, очікувань, стосунків і взаємозв'язків між людьми в процесі спільної діяльності. Індивідуальне виконання ролі має певну особистісну ознаку, зумовлену передусім знаннями та уміннями перебувати в певній ролі.

4. Активність, поведінка, діяльність.

Активність – взаємодія людини із зовнішнім світом. Реагуючи на зовнішні та внутрішні подраники, індивід впливає на своє оточення, пристосовуючись й пристосовуючи його (оточення) до себе. Регуляція такої *пристосовчої активності* на нейрофізіологічному рівні реалізується механізмом *умовних (вроджені реакції) та безумовних (набуті) рефлексів*.

Поведінка – це система людських вчинків, що відображає ставлення особистості до інших людей, суспільства, самого себе. *Поведінка – це моральна та правова активність особистості.*

Залежно від ступеню усвідомлюваності та вольової регуляції людська поведінка (активність) поділяється на три типи: **вольова (цілеспрямована вольова поведінка), імпульсивна та звична**. Виключно цілеспрямована активність, що складається з системи вольових дій, є **діяльністю** – специфічним людським впливом на оточуюче середовище (доцільною його зміною або перетворення).

Питання заняття

1. Особистість, індивід, індивідуальність.
2. Структура особистості: співвідношення біологічного та соціального.
3. Формування та розвиток особистості:
 - Соціалізація, соціальна поведінка та соціальний інтелект.
 - Вплив соціальних інститутів на формування та розвиток моделей поведінки.
4. Активність, поведінка, діяльність.

Практичне завдання

Дослідження характерологічних тенденцій особистості за запропонованим викладачем тестом

Визначити характерологічний портрет особистості.

Література:

1. Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія: наук.практ. вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.
2. Медична Бібліотека. – [https:// medbib.in.ua](https://medbib.in.ua).
3. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с.
4. Соціалізація особистості. https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/pcux._lk2.pdf
5. Хохліна О. П. Проблема структури особистості у психології. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 20-32. <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/download/432/434/>

Тема 5. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ОСОБИСТОСТІ

Основний зміст

1. Психотипи: загальні питання.

Певна поведінкова модель людини є зовнішнім проявом психологічних особливостей особистості та специфіки протікання психічних процесів (*психотип*). Кожен може розвинути у себе звички та моделі поведінки, властиві іншому психотипу, однак у ситуації стресу особа проявить свій «справжній» психотип.

Психотип безпосередньо пов'язаний з особливостями *характеру*, нюансами функціонування *нервової системи*. Визначення психотипу здійснюється через виявлення *радикалів характеру* за зовнішніми ознаками, поведінкою та манерами. Психотип визначає *базову лінію поведінки*, тобто характерна звична для особи модель, що проявляється при комфортній ситуації.

Визначивши *загальний психотип* людини та уточнивши її індивідуальними психологічними рисами (*поглиблений профайлінг*), складається розгорнутий *психологічний профіль*. Саме по ньому прогнозується подальша поведінка людини та визначається метод впливу або взаємодії.

Всі наявні психотипи умовно можна розділити на дві групи:

I. «Набуті» психотипи – *засвоєні* особою патерни (моделі) поведінки в процесі соціального розвитку.

II. «Вроджені» психотипи – певна сукупність *природніх (вроджених)* якостей та рис, що визначають спрямованість особистості всередину (*інтроверсія*) або зовні (*екстраверсія*).

Категорія «інтроверсія – екстраверсія» була введена швейцарським психіатром і психологом *К. Юнгом*, якою визначаються *два базових типи особистості* – протилежних і одночасно взаємодоповнюючих.

Так, людина є *екстравертом*, якщо її основні інтереси лежать в зовнішньому, об'єктивному світі, в якому особа вбачає найвищу цінність. *Інтроверт* ж, навпаки, вважає за краще роздуми і внутрішній світ уяви операціям з реальними зовнішніми об'єктами. Екстраверсія, таким чином, передбачає перевагу соціальних і практичних аспектів життя, на відміну від занурення в світ уяви та інтроспекції.

Психологічний тип визначається ступенем віддалення від середньої точки, тобто можна бути, наприклад, більше або менше інтровертом, більше або менше екстравертом – *амбіверсія*.

Особистісний психологічний тип проявляється від народження та кардинально не змінюється протягом життя, але зазнає трансформацій відповідно до вимог ситуації або характеру суспільних відносин.

2. Інтроверсія – екстраверсія. Поведінкові ознаки.

Інтроверт – більше фокусується на своєму внутрішньому світі, ніж на навколишньому. Інтроверти не дуже товариські, але при цьому, дуже приємні співрозмовники, якщо говорити з ними на теми, які їх цікавлять. Мають багатий внутрішній світ. Покладаються на власні знання і досвід. Люблять читати, планувати справи, продуктивніше працюють в спокійній обстановці. Дізнатися інтроверта можна за виразами: «Мені потрібно подумати», «Потрібно провести аналіз» тощо.

Основні ознаки інтровертів:

- ✓ відпочивають на самоті або поруч з близькими людьми;
- ✓ друзями вважають тільки тих людей, з якими у них склалися близькі, довірчі відносини;
- ✓ спокійні та врівноважені;
- ✓ спочатку думають і тільки потім кажуть;
- ✓ не люблять мультизадачність і перевантаженість роботою.

Екстраверти – відкриті світу і спрямовані до людей. Вони дуже товариські, легко сходяться з людьми. Як правило, екстраверти швидко освоюються в новому колективі й можуть підтримувати будь-які розмови.

Основні ознаки екстравертів:

- ✓ люблять бути в центрі уваги;
- ✓ не люблять рутину й однотонність, їм більше до душі різноманітність;
- ✓ знайомі з дуже багатьма людьми та легко йдуть на контакт з незнайомцями;
- ✓ із задоволенням беруться за виконання найрізноманітніших і складних завдань, але тільки, якщо їм цікаво;
- ✓ спочатку кажуть, потім думають;
- ✓ більше люблять говорити та розповідати про себе, ніж слухати співрозмовника і намагатися зрозуміти його проблему.

Амбіверт – залежно від конкретної ситуації, вони можуть поводити себе і як інтроверти, і як екстраверти. Якщо їм некомфортно – вони занурюються в себе, якщо їм подобаються навколишні умови – амбіверти активно з усіма спілкуються; цінують як спілкування в суспільстві, так і самотність.

68% людей –амбіверти.

Основні ознаки амбівертів:

- ✓ швидко вливаються в новий колектив і не відчують дискомфорту під час спілкування з незнайомими людьми;
- ✓ мають емпатію, розуміють і прислухаються до емоцій інших людей;

- ✓ у них ширше коло спілкування в порівнянні з інтровертами;
- ✓ вони встановлюють з людьми глибший контакт на відміну від екстравертів.

3. Акцентуації особистості. Радикали характеру.

Концепція «*акцентуованих особистостей*» була розроблена К. Леонгардом і ґрунтується на припущенні про наявність *основних і додаткових рис особистості*. Основних рис значно менше, але вони є стрижнем особистості, визначають її розвиток, адаптацію та психічне здоров'я. Акцентуації особистості насамперед проявляються в спілкуванні з іншими людьми. Специфіка акцентуацій дозволяє визначити відповідні стилі спілкування – поведінкові моделі.

Акцентуації характеру: демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий типи.

Акцентуації темпераменту: гіпертимічний, дистимічний, тривожно-недовірливий, циклотимічний, афективний, емотивний типи.

При значній вираженості основних рис – тобто *акцентуацій особистості*, вони накладають відбиток на особистість у цілому, і за несприятливих обставин вони можуть зруйнувати всю структуру особистості.

4. Типологія стилю спілкування.

Тип 1. Демонстративний. Характерними є схильність до «витіснення» зі свідомості неприємних для себе оцінок, прагнення бути в центрі уваги; завищена самооцінка, намагання приймати «бажане за дійсне».

Тип 2. Педантичний. Притаманні інертність, схильність «занурюватись» в дрібниці, складність в прийнятті рішення. В спілкуванні – гармонійний настрій, ділова надійність, сумлінність та охайність.

Тип 3. Застрагаючий. Характерні стійкість афекту, «злопам'ятність», прагнення в усьому відстоювати свою точку зору, не враховуючи думки групи.

Тип 4. Збудливий. Характерною є «вибуховість» емоцій, як інструменту розрядки.

Тип 5. Гіпертимний. Притаманні оптимізм, а також бажання діяльності при схильності до поверхових висновків.

Тип 6. Дистимічний. Характерною є песимістичні настрої, фіксація на похмурих сторонах життя.

Тип 7. Тривожний. Головна риса – високий рівень тривожності, розвинений «комплекс неповноцінності» – як підтвердження заниженої самооцінки.

Тип 8. Циклотимічний. Схильність до невмотивованих різких змін настрою.

Тип 9. Екзальтований. Характерним є великий діапазон емоційних станів.

Тип 10. Емотивний. Чутливість та вразливість, глибокі переживання тонких емоцій.

Тип 11. Екстравертований. Відкритість до інформації, готовність вислухати і надати допомогу, здатність до конформізму, високий рівень товарищескості, балакучості, поступливість, ретельність.

Тип 12. Інтровертований. Характерними є низька контактність, замкненість, відірваність від реальності, схильність до філософствування, орієнтованість на свій внутрішній світ, на свою оцінку предмета або події, а не на сам предмет.

Зазначені типи акцентуацій проявляються не завжди. Оскільки структура характеру є динамічною і змінюється протягом життя, акцентуації характеру можуть бути зменшені в процесі виховання, самовиховання або психокорекції. Слід знати свої характерологічні особливості й удосконалювати їх у разі необхідності.

Питання заняття

1. Психотипи: загальні питання.
2. Інтроверсія – екстраверсія. Поведінкові ознаки.
3. Акцентуації особистості. Радикали характеру.
4. Типологія стилю спілкування.

Практичне завдання

За власним вибором дослідити структуру особистості персонажу (художня література, кінофільм тощо). Визначити відповідний психотип, тип акцентуації характеру та стиль спілкування.

Література:

1. Акцентуації характеру. Типологічна характеристика. URL: <http://medbib.in.ua/aktsentuatsii-haraktera-klassifikatsii.html>
2. Павелків Р. В. Загальна психологія [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Кондор, 2012. – 570 с.
3. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Prykhodko_Yurchenko_2020_PSYKHOL-SLOVNYK-DOVIDNYK
4. Психологія профайлінгу: навч. посіб. / Ю. В. Руль, Т. О. Мартинова. К.: ДП Вид. дім “Персонал”, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
5. PSYLIB. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури. – <https://psylib.org.ua/index.html>

Тема 6. БЕЗІНСТРУМЕНТАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ

Основний зміст

1. Вербальна та невербальна комунікація.

Вербальна комунікація – це словесна форма спілкування, спосіб передачі інформації за допомогою мови. За допомогою вербального засобу – *мови* – людина *трансляє* свої думки, озвучує будь-яке повідомлення *несловесною знаковою системою*. Наприклад, сенс зеленого кольору світлофора можна передати словосполученням «дозволяється проїзд».

З психологічної точки зору існує дві *форми мови* – *внутрішня і зовнішня*. *Внутрішня мова* – це уявний процес, який відбувається усередині нас. Внутрішня мова схожа на розмову з собою, неконтрольований монолог нашої підсвідомості.

Зовнішня мова – це те, що людина вимовляє або записує. Розділяють дві форми мови: усну (діалог, монолог) і письмову. Кожній з них властиві свої психологічні характеристики.

Дослідження показали, що за день людина вимовляє близько 30 000 слів. Але за рахунок вербальних засобів (слів) передається 7 % інформації, за рахунок вокальних проявів (висоти, гучності голосу, темпу мовлення тощо) – 38% і за рахунок невербальних засобів (а саме міміки) – 55%.

Невербальна комунікація – це передача інформації *без використання* мовних засобів. Цей спосіб називають *мовою тіла*, оскільки воно (тіло) є інструментом для відправки меседжа. Роль невербальних сигналів полягає в *організації спілкування* в різних ситуаціях. *Невербальні сигнали* визначають психологічні особливості особистості; певний образ або імідж особи; уявлення про погляди, переконання; особливості формування особистості – соціалізації; психо-емоційний стан та соціально-рольові якості людини.

5. Вимоги та алгоритм профілювання.

Основні *вимоги* ефективної взаємодії:

Увага. Ця навичка допомагає виявляти ризики, визначати ключові моменти й посилює. Уважність, зосередженість та концентрація – необхідні умови ефективності. У кожного мимоволі включена увага, що активно сприймає не лише вербально подану інформацію, але і «мову» тіла співрозмовника.

Спостережливість. Ця якість стала основою методу дедукції легендарного Шерлока Холмса. Розвинена спостережливість допомагає розпізнавати відмінності, помічати деталі, швидко приймати рішення, знаходити вихід. Спостерігаючи за жестами або поведінкою співрозмовника, можна визначити їх наміри.

Неодмінною умовою ефективного спілкування є *правильне розуміння* мови невербальних сигналів.

Гнучкість поведінки. Це вміння змінювати власну модель поведінки, залежно від ситуації та психологічних особливостей співрозмовника.

Мистецтво ідентифікації найменших деталей у манерах та поведінці іншої людини вимагає від профайлера чималих *знань, практичних умінь та професійних навичок*. Потрібно чітко розуміти, на що потрібно звернути увагу, а що можна відсунути на другий план. **Увага:**

- нестандартна поведінка;
- посилена жестикуляція;
- використання незвичних мовних конструкцій;
- неконтрольовані фізіологічні ознаки – почервоніння або збліднення шкіри, посилене потовиділення, тремор пальців рук тощо.

Алгоритм профілювання:

1. За допомогою методів *візуальної психодіагностики* визначається **психотип**. Методика заснована на розпізнанні в характері радикалів та виявленні їх послідовності та може бути представлена формулою:

S – O – R, де:

S – *стимул*: зміна в навколишньому середовищі, наприклад «стресове» питання;

O – *обробка стимулу*: особливості протікання психічних процесів, чим визначається специфічність реакцій;

R – *реакція на стимул*: зовнішній прояв психічної активності, наприклад зміна міміки, жестів, мовлення тощо.

2. Визначення **базової моделі поведінки**. Для цього профайлер задає кілька простих абстрактних питань. При цьому відзначається міміка, жестикуляція, особливості побудови речень. Це – базові поведінкові реакції, які слід запам'ятати.

3. Перехід до більш складних питань або питань у більш гострій формі. При відповіді на них поведінка змінюється, з'являються «нові» мімічні вирази. Суттєві відмінності від базової моделі, можуть вказувати на потребу у викривленні інформації.

4. Питання, що вимагають *детального опису ситуації*, підчас спостереження за поведінкою. Чим значніші відхилення від базової моделі, тим вірогідніша недостовірність інформації.

5. *Перевірка вірності визначення базової моделі поведінки*. Нейтральні запитання на вільну тему. Особа заспокоюється і поводить себе звично.

6. *Перевірка причин зміни моделі поведінки*. Існує два фактори, що впливають на поведінку під час бесіди: обман або природне хвилювання, визначити

які можна через невербальні ознаки, а саме за допомогою спостереження за жестами, мікроекспресією (мікровиразами).

3. Основні вербальні маркери обману.

✓ Узагальнення фактів, приховування суттєвих деталей, однобічна подача інформації.

✓ Протиріччя та обмовки.

✓ Проста та емоційно знебарвлена інформація.

✓ Мінімум прямих відповідей, мова постійно уповільнюється, розмова гальмується: «Я не такий, щоб ...», «Я думаю, що не варто так однобоко ...»,

✓ Зміна темпу мовлення: сповільнення ↔ пришвидшення.

✓ Мовні помилки, зокрема «гм», «ну», «е-е», «я, я, я маю на увазі, що я», «мені дуже с-с-спо-сподобалося».

✓ Надто багато безапеляційних зауважень на кшталт: «я нікому...», «я нізачо...».

✓ Повторення за співрозмовником, наприклад: «Ви були вчора в кафе? – Чи був я вчора в кафе? Так».

✓ Підвищення тону – непряма ознака, що вказує на хвилювання, переживання, стрес.

6. Невербальні фільтри уваги: емоційний стан, емблеми (образи тілесності), ілюстрації, мікровирази.

Найбільш інформативними є такі невербальні сигнали:

• жестикуляція – рухи рук і тіла;

• міміка – зміни на обличчі, контакт очей та спрямування погляду, психосоматичні процеси (почервоніння);

• поза партнера;

• дистанціювання – відстань між партнерами та раптові рухи щодо її зміни;

• інтонація – явища, пов'язані з голосом.

Найбільш суттєвими з них є *жести та міміка*, які найбільш об'єктивно відображають реакцію на «подразники».

Фільтри уваги:

• *Невідповідність емоцій*. Важливе значення має узгодженість міміки та змісту повідомлення; тривалість мімічних проявів (2-3 с, за виключенням здивування – менше 1 с); наявність мікроекспресії – короткотривалих мімічних проявів (1/4 с), які з'являються в усіх зонах обличчя одночасно; придушена експресія; асиметрична експресія.

• *Ненавмисна емблема*. Емблеми – це жести загальновідомого значення. Наприклад, піднятий великий палець («лайк, чудово»), знизування плечима («я не знаю») тощо. Маркерами уваги вони стають тоді, коли проявляються ненавмисно, а відтак не повністю, у вигляді деякої тілесної обмовки, промаху.

• *Відсутність ілюстрацій*. Ілюстрації – жести, що супроводжують донесення інформації. Відсутність ілюстрацій свідчить про обережність людини, необхідність підбирати кожне слово, нерішучість тощо.

Питання заняття

1. Вербальна та невербальна комунікація;
2. Вимоги та алгоритм ефективного профілювання
3. Основні вербальні маркери.
5. Невербальні фільтри уваги: емоційний стан, емблеми (образи тілесності), ілюстратори, мікровирази.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді наочної презентації

Дослідити мімічні прояви базових емоцій.

Література:

1. Бакаленко О. А. Психологія управління: навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2020. 120 с.
2. Екман, П. Теорія брехні / Пер. з англ. К. : KM Publishing, 2012. 320 с.
3. Малкова Т.М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний ун-т телекомунікацій, 2018. 132 с.
https://library.krok.edu.ua/media/library/category/navchalni-posibniki/malkova_0003.pdf
4. Психологія профайлінгу : навч. посіб. К.: ДП Вид. дім Персонал, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
5. PSYLIB. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури. – <https://psylib.org.ua/index.html>

Тема 7. ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА

Основний зміст

1. Поліграфологія: становлення та сучасність.

Вважається, що розкриття інформації, що приховується із застосуванням приладу, що реєструє динаміку фізіологічних процесів в організмі, почалося в 1895 році, коли італійський криміналіст **Чезаре Ломброзо** в роботі «Злочинна людина» привів практику застосування приладу для виявлення брехні грабіжника (гідросфігмометр, для зміни тиску крові). Ще з 1881 р він застосовував прилад при допитах. У 1914 р американський психолог і винахідник **Вільям Марстон**, працюючи над своєю дисертацією про визначення брехливості слів по систолі тиску крові, створив перший тест з фіксацією коливань кров'яного тиску, так зародився термін «детектор брехні» («lie detector»).

Перший придатний поліграф для розслідування злочинів сконструював в 1921 р американський поліцейський **Джон Ларсон**, прагнучи зробити допити більш цивілізованими. Апарат синхронно реєстрував зміни в динаміці артеріального тиску, пульсу і дихання, дані відображалися на рухомій паперовій стрічці. Дж. Ларсон замінив термін «детектор брехні» на «поліграф», та виявив, що висновок буде точнішим, якщо опитуваний скаже тільки «так» або «ні».

У 1923 р. в США юристом **В. Марстоном** перевірка на поліграфі була вперше застосована на суді.

У 1935 р. **Леонард Кілер** сконструював прототип сучасного поліграфа, принцип дії якого використовується і в наш час. Він провів більше 30 тисяч тестувань, розкривши 800 злочинів. Його офіційно отримані результати тестування вперше стали доказом провини в суді.

Зараз близько 60 країн застосовують поліграф. На становлення методу впливали історичні особливості і зв'язок з криміналістикою, судами, роботою правоохоронних органів і військових служб. Ідеологія і зовнішньополітична ситуація диктували свої правила з часів появи перших прототипів, методик.

2. Світова практика використання поліграфа.

Більше ста років поліграф застосовується в США. Фахівці поліграфологи працюють в ФБР, в державних, військових, секретних службах, розвідці. У суді поліграф застосовується, якщо: цього вимагає обвинувачений; суд присяжних підтверджує відповідність фахівця вимогам; обвинувачений відмовляється від прав по 5 поправці конституції. Показання повинні бути дані до перевірки.

Активно поліграф застосовується і в Канаді, хоча впровадження методу було ускладнено рядом факторів, зокрема – британською правовою системою. На

сьогодні Канада друга після США за масштабами застосування поліграфа, хоча в рішеннях суду результати перевірок не фігурують.

Японія використовує поліграф з 1930-х. У японській поліції більш розширені права на застосування поліграфа, ніж у американської, звіти використовуються як докази в судах. Японія четверта в світі за кількістю фахівців.

Ізраїль здійснює тестування з 1959 р, 60 готували у американських фахівців. На сьогодні створена школа поліграфологів, поліцейські проводять приватні перевірки.

3. Принципи та складові інструментальної детекції обману.

Поліграфні дослідження поділяються на:

- **Стандартні перевірки (тести)** з використанням поліграфа, які проводяться державними чи приватними поліграфологами з метою розслідування правопорушень, кадрового відбору, з'ясування приватних питань, тощо.

- **Психологічні експертизи** з використанням поліграфа, які проводяться в рамках кримінального, цивільного, адміністративного чи господарського процесу, а висновки за їх результатами використовуються як докази.

Поліграфні дослідження – це науково-дослідна діяльність, яка вимагає спеціальної освіти, підтвердженої документами офіційного зразка, практичних навичок, а також суворого дотримання встановлених методик.

Існує два види поліграфів за способом виведення та фіксації даних:

- **Аналогові** (діаграмний папір). Практично не застосовуються, застаріли.
- **Цифрові** (електронний запис на ПК).

Американська Lafayette Instrument Company випускає близько 80% всіх поліграфів, створила перший бездротовий цифровий поліграф LX5KM-SW, випускає поліграфи для Пентагону.

На сьогодні існують безконтактні поліграфи без датчиків, які кріпляться на тіло. Зокрема, в Україні був створений прилад, що зчитує і обробляє невербальні дані. Але більш точним є, безумовно, використання датчиків.

Для реєстрації фізіологічних даних використовуються наступні датчики:

- верхнього (грудного) і нижнього (диафрагмального або черевного) дихання;
- серцево-судинної активності: артеріального тиску і / або пульсу, кровонаповнення судин;
- електропровідності шкіри (опору шкіри, шкірно-гальванічного рефлексу);
- відео та аудіо фіксація процесу перевірки (для аналізу вербальної та невербальної інформації).

Одночасний контроль зазначених фізіологічних процесів в ході психофізіологічного дослідження є строго **обов'язковим**: відповідно до чинних

міжнародних стандартів, виключення з контролю хоча б одного з цих процесів робить процедуру перевірки на поліграфі невалидною.

Питання заняття

1. Поліграфологія: становлення та сучасність.
2. Світова практика використання поліграфа
3. Принципи та складові інструментальної детекції обману.

Практичне завдання

Знайомство з роботою поліграфа.

Література:

1. Бібліотека всеукраїнської асоціації поліграфологів. – <https://polygraph.ua/literature/>
2. Поліграф HR-Security. – <https://hr-security.ua/>
3. Психологія профайлінгу : навч. посіб. / Ю. В. Руль, Т. О. Мартинова. К.: ДП Вид. дім Персонал, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
4. American Polygraph Association (APA). – <https://polygraph.org/>
5. Chicago Polygraph Institute (CPI). – <https://www.chicagopolygraphinstitute.com/>

Тема 8.

ГРАФОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Основний зміст

1. Манера письма.

Почерк є чітким динамічним стереотипом, що формується і розвивається в процесі діяльності особистості. Процес письма – це психофізіологічний акт, що проявляється при взаємодії нейрофізіологічного і психічного станів особистості та визначається умовно-рефлекторною системою рухів, що складаються з автоматичних (підсвідомих) і свідомих компонентів.

Аналіз почерку (манери письма) забезпечує загальне уявлення про психологію особистості. Для цього потрібна як мінімум 1 сторінка написаного від руки тексту, а для більш репрезентативних висновків – декілька, написаних в різних ситуаціях. Слід враховувати, що манера письма може змінюватися залежно від емоційних та психофізіологічних станів.

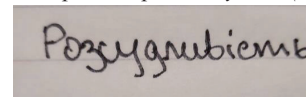
Почерк визначає, якою особистість є, а підпис – якою бажає бути.

Розроблена система *ознак манери письма*, за якими можуть бути визначені характерологічні тенденції особистості.

Основні блоки:

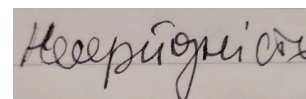
Нахил

Літери під прямим кутом (90°)

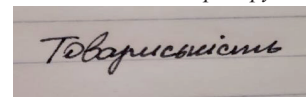
– зваженість у прийнятті рішень, розсудливість;

Мінливий нахил

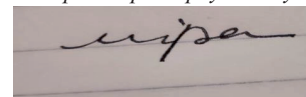
– несерйозність.

Незначний нахил праворуч

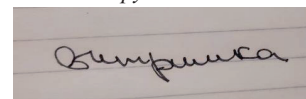
– дружність, тепле ставлення до інших, почуття справедливості й товариськість.

Літери під розгорнутим кутом (180°)

– схильність до крайнощів, відсутність почуття міри.

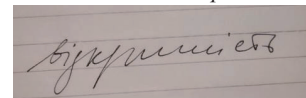
Нахил ліворуч

– кмітливість та витримка.

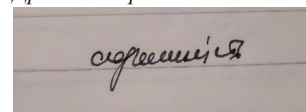
Розмір і характер почерку

Розмашистий почерк

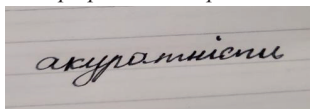
– комунікабельність, відкритість, активність.

Дрібні літери

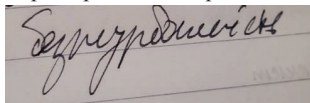
– скритність, замкненість.

Каліграфічний почерк

– врівноваженість, акуратність, обов’язковість, труднощі у прийнятті рішень.

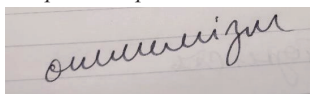
Нерозбірливий почерк

– безтурботність, енергійність.

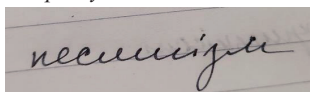
Рядок і поля

Напряг догори

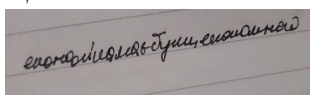
– оптимізм.

Напряг униз

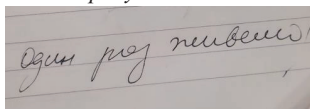
– песимістичні настрої.

Щільність

– заощадливість.

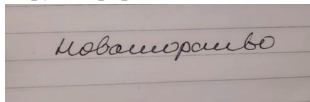
Значні пропуски між словами

– марнотратство.

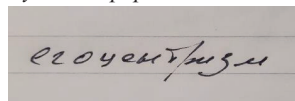
Форма літер

Округла форма

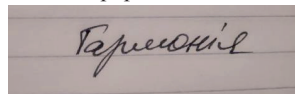
– відкритість до діалогу, новаторство, здатність працювати в команді, ініціативність.

Кутасті форми

– змагальницький дух, безкомпромісність, егоцентризм.

Змішані форми

– тактовність, здатність до сприйняття прекрасного, гармонійність.

2. Можливості автоматизованого профайлінгу.

З метою прогнозування ризиків та завчасного виявлення потенційної небезпеки розповсюдженою є практика використання технології **автоматизованого профайлінгу** (наприклад, *User and Entity Behavioral Analytics (UEBA)*).

На основі статистичного аналізу даних, отриманих зі змісту поштових листів, повідомлень з месенджерів та соціальних медіа тощо, за алгоритмом будується *базова модель поведінки користувача*:

З текстів повідомлень здійснюється вибірка фрагментів, які визначають «стиль» мови, – 70 критеріїв, зокрема: довжина та складність побудови речень, використання різних частин мови, пунктуація, словниковий запас, наявність слів-паразитів тощо. Отримані результати співставляються з восьми *психотипами*: паранойяльний, гіпертимний, істероїдний, шизоїдний та епілептоїдний, сензитив, психастеноїд та циклоїд (А. Егідес).

Алгоритм враховує можливість поєднання декількох психотипів, визначаючи пару найбільш виражених ознак, формує *профіль особи з вказівкою про потенційну небезпеку*. Додаткове урахування голосу, міміки, інтонації, «друкованого» почерку дозволяє підвищити якість прогнозів до 90%.

Система аналізує поведінку та *фіксує невідповідності* – зміни у звичній «електронній» поведінці.

Питання заняття

1. Письмова мова
2. Можливості автоматизованого профайлінгу.

Практичне завдання

Визначити індивідуальні психологічні особливості особистості за її почерком.

Література

1. Yepes R. The Art of Profiling in a Digital World. *The Police Chief* 83 (February 2016). URL: <https://www.policechiefmagazine.org/the-art-of-profiling-in-a-digital-world/>
2. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. К., 2018. С. 132–136.
3. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Застосування профайлінгу для протидії кіберзлочинності. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4(10).С. 94-100. DOI 10.32518/2617-4162-2020-4-94-100.
4. Психологія профайлінгу : навч. посіб. / Ю. В. Руль, Т. О. Мартинова. К.: ДП Вид. дім Персонал, 2018. 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
5. Штокалюк Д.З. Графологія – засіб пізнання себе та інших людей: монографія. Т.: Вектор, 2017. 107 с.

Тема 9.

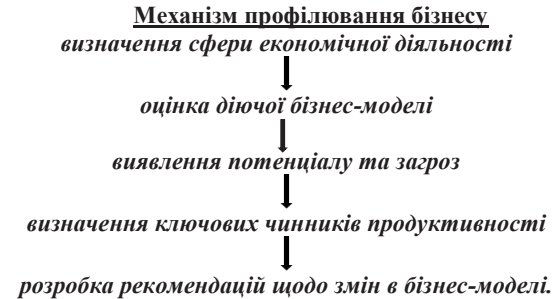
БІЗНЕС ПРОФАЙЛІНГ

Основний зміст

1. Бізнес профайлінг: мета та механізм.

Профільовання бізнесу – це процес вивчення бізнес-моделі організації з метою розробки рекомендацій щодо можливостей підвищення ефективності діяльності. Методики профайлінгу використовуються компаніями, незалежно від галузі виробництва та масштабів діяльності, для оцінки своїх сильних і слабких сторін та розробки стратегій розвитку.

Дослідження бізнесу, «дійових осіб» і конкурентного середовища провадиться за наступною схемою:

2. Сфери забезпечення.

Профайлінг забезпечує:

Відбір та аналіз особистості претендента на посаду. За допомогою поєднання інструментарію профільовання з можливостями штучного інтелекту проводять первинний скринінг, верифікацію поданої інформації на відповідність кандидата до посади, порівнюють індивідуальні та професійні особливості особистості для більш повноцінної їх реалізації в рамках затвердженої стратегії, завдань та цілей.

Розробку спеціальних заходів із забезпечення інформаційної безпеки. За поєднанням профільовання з нейромережами та штучним інтелектом, аналізуються кадрові ризики і загрози розповсюдження особливо важливої інформації – комерційного, персонального, компрометуючого та іншого характеру.

Продуктивність. Інструменти типологічного профайлінгу дозволяють створити найбільш імовірну поведінкову модель щодо конкретної ситуації, таким чином організувати максимально продуктивний «клімат» та максимально охопити потреби споживачів.

Підвищення ефективності виробництва, впровадження антикризових заходів. Вивчення індивідуальної психологічної сумісності окремих психотипологій у малих та великих соціальних групах, так як поєднання взаємодії та комунікації великої кількості осіб в групі дозволяє підвищити ефективність виробництва.

Переговорні процеси. В ділових перемовинах застосовується оперативна психодіагностика, а саме орієнтування у закономірностях психічної діяльності співрозмовників та вміння застосовувати в конкретних ділових ситуаціях з метою досягнення ефективного консенсусу.

3. Діагностика бізнес-процесів: профільовання споживачів.

Для того, щоб краще зрозуміти свій цільовий ринок і створити виграні маркетингові плани, підприємства можуть використовувати різні методи

профілювання споживачів. Відповідний *тип профілювання* буде різним залежно від індивідуальних цілей і завдань організації.

Демографічне профілювання – збір та аналіз даних споживачів щодо віку, статті, доходів, та інші демографічних показників з метою визначення соціально-демографічного портрету споживача.

Поведінкове профілювання – вивчення купівельних звичок, інтересів та поведінки споживачів з метою визначення актуальних потреб споживачів і розробки стратегій підвищення ефективності.

Психологічне профілювання – збір та аналіз даних щодо спрямованості, переконань, цінностей та мотивів споживачів з метою визначення купівельних звичок споживачів і розробки релевантних стратегій.

Географічне профілювання споживачів передбачає збір і оцінку відомостей про місце проживання чи перебування споживачів з метою визначення потреб та вподобань місцевих споживачів і розробки тактики цільового маркетингу.

Створення профілю споживача:

I. Соціально-психологічна характеристика:

- i. Демографічні дані (вік, стать, посада, дохід, рівень освіти, сімейний стан, місце проживання);
- ii. Психологічні риси (стиль життя, цілі, потреби, звички, цінності, інтереси);
- iii. Особливості поведінки (захоплення, готовність до покупки, історія покупок, використання продукту, задоволеність, потреба в увазі).

II. Збір та аналіз фідбеків від споживачів: опитування, вивчення відгуків.

III. Вивчення «дорожньої карти» споживача.

IV. Оцінка проблеми.

V. Аналіз внутрішніх чинників.

VI. Дослідження ринку.

VII. Формування образу споживача.

VIII. Оцінка та персоніфікація клієнта.

4. HR-профайлінг.

Кадровий профайлінг (HR-профайлінг) застосовується під час роботи з персоналом, зокрема при відборі кандидата на посаду та для контролю лояльності та відповідальності співробітників.

Відбір та аналіз особистості претендента на посаду. За допомогою поєднання інструментарію профілювання з можливостями штучного інтелекту проводять первинний скринінг, верифікацію поданої інформації на відповідність кандидата до посади, вимірюють психологічні особливості особистості та професійні компетентності для більш повноцінної їх реалізації в рамках затвердженої стратегії, завдань та цілей організації.

Кадровий профайлінг є вельми ефективним інструментом оцінки відповідальності та рівня лояльності персоналу (Таблиця 2). *Благонадійність (відповідальність)* співробітника вказує на ступінь нормативності його поведінки щодо організації, а *лояльність* – на ступінь сприймання організації працівником і терпимість до неї.

Таблиця 4.

Рівні лояльності персоналу

Рівень лояльності	Характеристика	Вплив на підприємство
Демонстративна (відкрита) нелояльність	Співробітник обманює, порушує досягнуті домовленості, демонструє споживацьке ставлення до підприємства, пріоритет власних інтересів над колективними	Нелояльні працівники впливають на колег: порушують їхні цінності та переконання, сіють сумніви щодо добросовісної та якісної роботи
Прихована нелояльність	Співробітник загалом дотримується правил та вимог у роботі через можливість покарання або очікування винагороди	Поширює негативні чутки про колег та керівництво підприємства, провокує інших на критику правил і порядків тощо
«Нульова» лояльність	Стосується працівників, щойно прийнятих на роботу, не проінформованих про корпоративну культуру підприємства	Новачок може потрапити під вплив як лояльних, так і нелояльних працівників з відповідними наслідками
Лояльність на рівні зовнішніх атрибутів	Працівник готовий носити фірмовий одяг, інші відмітні знаки і символи, поводить відповідно до корпоративних правил і стандартів	Працівник є активним споживачем продукції підприємства
Лояльність на рівні вчинків та поведінки	Працівник дотримується традицій, притаманних підприємству, стандартів у спілкуванні з клієнтами, дисципліни завдяки своєму ставленню до компанії	Такий рівень лояльності є достатнім для більшості працівників, але не для управлінського персоналу. Працівники не готові до самопожертви та саморозвитку
Лояльність на рівні переконань	Цього рівня досягають лише 10–15 % працівників. Вони максимально віддаються роботі, виявляють нетерпимість до порушень інших працівників, активні у вирішенні проблем	Працівники легше переносять важкі часи для підприємства та залишаються працювати, керуючись почуттям вірності та співпричетності. Схильні довіряти рішенням керівництва
Лояльність на рівні ідентичності	Працівник ототожнює себе з компанією, відданий їй	Працівник не схильний до негативного впливу оточення, його лояльність не залежить від розміру винагороди

5. Профайлінг у переговорних процесах.

Для досягнення ефективного консенсусу ділове спілкування, зокрема перемовини, вимагають розуміння *психологічних особливостей контрагентів* та вміння застосовувати такі навички в конкретних ділових ситуаціях.

Ефективне ділове спілкування має такі етапи:

- I. установлення контакту через неформальну бесіду;
- II. орієнтація в особливостях співрозмовника;
- IV. пошук спільного рішення;
- V. прийняття взаємоузгодженого рішення.

Неодмінною умовою ефективного ділового спілкування є правильне розуміння *мови невербальних сигналів*, де жести та міміка – «найзнаковіші»:

- ілюстратори «розкриті руки», «розстібання піджака» – жести відкритості, свідчать про щирість і бажання говорити відверто.
- ілюстратори «відведення очей», «прикрите обличчя» або неузгодженість – жести підозрілості та приховування, свідчать про недовіру.
- ілюстратори «схрещування рук», «самообійми» – жести захисту, свідчать про негативне ставлення контрагента або почуття небезпеки.
- ілюстратори «потирання мочки вуха/ бічної частини шиї», «почісування носа» – жести сумніву й невпевненості.
- ілюстратори «гра з окулярами» – жести обмірковування, свідчать про потребу в часі.
- ілюстратори: «закладання рук за голову», «шпиль-жест» – демонстрація переваги та впевненості.
- ілюстратори «подача корпусу вперед», «руки на колінах» – жести готовності, відчать про про бажання закінчити розмову.

Питання заняття

1. Бізнес профайлінг: мета та механізм.
2. Сфери забезпечення.
3. Діагностика бізнес-процесів: профілювання споживачів.
4. HR-профайлінг.
5. Профайлінг у переговорних процесах.

Практичне завдання

Визначення типу особистості за методикою Маєрс-Бріггс (Myers-Briggs Type Indicator, MBTI)

Література

1. What is Business Profiling? URL: <https://fastercapital.com/>
2. Бакаленко О. А. Психологія управління: навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2020. 120 с.
3. Блінов О. А. Психологічне забезпечення переговорного процесу : навч. посіб. Київ : НАУ, 2013. 248 с.
4. Горбунова В. В. Психологія командотворення: Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд: монографія. Ж.: ЖДУ ім.І. Франка, 2014. 380 с.
5. Класифікація та принципи визначення психотипу особистості. URL: <https://zkol.org.ua/?p=12168>

Тема 10.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ

Основний зміст

1. Методологічні основи кримінологічного профайлінгу.

Профайлінг – інструментальна методика, що використовується у справі запобігання та протидії злочинності та має два вектори:

➤ **проактивний профайлінг**, що ґрунтується на концепції «*небезпечного стану особистості*», – аналіз та оцінка психофізіологічних поведінкових проявів з позицій їхньої потенційної небезпеки та індивідуальних психологічних особливостей особи. *Індикатори*, які є критичними для віднесення конкретної особи до групи ризику (демонстрована агресія, прихована агресія, збудженість, відчуженість). *Емоційний стан* людини, який оцінюється за ознаками тривоги, страху, хвилювання тощо, розглядається як додатковий чинник під час аналізу виявлених домінуючих ознак. Є ключові ознаки у невербальній і вербальній поведінці людини, які дають змогу профайлерам виявити таку особу.

➤ **реактивний профайлінг**, що спирається на концепцію *особистісної детермінованості будь-якої поведінки*. В основі методу лежить кримінологічний аналіз особистості особи, яка вчинила злочин, через оцінку поведінкових проявів, результати чого використовують для їх ідентифікації. Вивчення різних аспектів поведінки особи, яка вчинила злочин, дозволяє зробити висновки щодо психологічних особливостей особистості.

Профайлінг – є інструментом для прогнозування, ідентифікації потенційних «злочинців» та профілювання особистості насильницького злочинця через

застосування індуктивних та дедуктивних методів, чим забезпечується превенція та захист потенційних жертв.

Кримінологічний профайлінг (профілювання злочинців) – це методика, що дає змогу дослідити механізм злочинної поведінки та визначити модель особистості особи, яка вчинила злочин. Встановлення зв'язку між кримінальним правопорушенням (злочинном) і конкретною особою ґрунтується на положеннях про *узгодженість* злочинної та незлочинної поведінки (*behavioral consistency*) та подібності злочинів і осіб, які їх вчинили, – *гомології* (*homology*). Припущення послідовності поведінки передбачає, що правопорушники, які вчинили два або більше злочинів, поводитимуться однаково або послідовно в різних злочинах.

Аналіз зв'язків (*linkage analysis*) передбачає ретельне вивчення генези індивідуальної злочинної поведінки – поведінки до, під час і після вчинення злочину – для визначення *modus operandi* (образ дій).

2. Методики профілювання: основні підходи.

Методики профілювання базуються на чотирьох основних підходах:

- **Географічне профілювання.** Використовується для встановлення зв'язків між злочином та місцем перебування особи, шляхом вивчення закономірностей між часом та місцем вчинення злочину.

- **Клінічний підхід.** В основному спрямований на правопорушників з патопсихологічними відхиленнями та базується на висновках психіатрії та клінічної психології.

- **Психологія розслідування** – розширене географічне профілювання, що використовує установлені психологічні теорії та методи для прогнозування поведінкових моделей.

- **Типологічний підхід.** Злочинці класифікуються за певними типовими ознаками, що виявляються через аналіз місця злочину.

Методи кримінологічного профілювання передбачають поглиблений аналіз місця злочину та виявлення спільних закономірностей з попередніми інцидентами.

Результатом профілювання можуть бути встановлення вікового діапазону, поведінкової моделі, рівня освіти і способу життя, ймовірності наявності судимостей або звернень до психіатрів, та ймовірних особистісних психологічних якостей.

3. Техніки профілювання.

Техніка ФБР (Top-Down Approach) спирається на біхевіористську концепцію та широко використовується в США. Профілювання складається з 4-х етапів:

I. *Асиміляція даних* – збір інформації з усіх можливих джерел: інтерв'ю, фотографії місця злочину, звіти поліції/патологоанатомів тощо.

II. *Типологія злочинної поведінки* на основі дослідження місця злочину: ключовим критерієм є фактор організованості: спланованість злочину чи ситуативність. Спеціалісти вказують, що заздалегідь сплановані злочини

вчиняються особами з достатньо високими показниками інтелектуального розвитку, соціалізованості, мають кваліфіковану професію, стримані та зібрані, слідкують за новинами щодо злочину в ЗМІ. На противагу, дезорганізовані злочинці характеризуються як особи середнього інтелекту, незадовільні своєю роботою, дезадаптовані, проживають поблизу місця злочину та нервують під час вчинення злочину.

III. *Реконструкція події злочину:* на основі висновків, зроблених на попередніх етапах, проводиться реконструкція події злочину, що передбачає визначення моделі поведінки жертви, послідовності злочинів тощо.

IV. *Створення профілю:* на останньому етапі складається портрет злочинця, що містить поведінкові, демографічні та фізичні характеристики.

Техніка «знизу-догори» (Bottom-Up Approach) спирається на психологічні теорії та методи, є більш поширеною у Великій Британії.. Техніка заснована на виявленні *узгодженості злочинної поведінки* та значною мірою автоматизована. Опис (портрет) створюється на основі зібраної інформації через виявлення зв'язків між злочином та звичайною поведінкою/ особистістю злочинця – «мапування» злочинності

Зв'язки проявляються через міжособистісну та просторову узгодженість. *Міжособистісна узгодженість* стосується взаємодії жертви та злочинця. *Просторова узгодженість* пов'язана з місцевістю, де вчиняється злочин.

4. «Кримінальне» профілювання: практичне значення.

Кримінальне профілювання є інструментом:

- виявлення розкриття і розслідування неочевидних злочинів;
- планування та проведення окремих слідчих дій;
- є основою тактики проведення оперативно-розшукових заходів;
- перевірки слідчих і оперативних версій.

У слідчій та оперативно-розшуковій діяльності використання профілю, а саме соціально-психологічної характеристики особи, яка вчинила злочин, допомагає правоохоронним органам звузити коло пошуків та виробити ефективну стратегію допиту.

Питання заняття

1. Методологічні основи кримінологічного профайлінгу.
2. Методики профілювання: основні підходи.
3. Техніки профілювання.
4. «Кримінальне» профілювання: практичне значення.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді доповіді з наочною презентацією отриманих результатів

Дослідити та оцінити практику застосування профайлінгу у зарубіжних країнах (1-2 приклади за власним вибором).

Література

1. Bartol, C.R. & Bartol, A. M. (2021). Current perspectives in forensic psychology and criminal behavior (2nd Ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications, Inc.
2. Navarro, J. & Karlins, M. (2021). What Every Body is Saying. An Ex-FBI Agent's Guide to Speed-Reading People. Sage Publications, Inc.
3. Webb, D. (2020). Criminal Profiling: An Introductory Guide Paperback. CreateSpace Independent Publishing Platform.
4. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. К., 2018. С. 132–136
5. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Застосування профайлінгу для протидії кіберзлочинності. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4(10).С. 94-100

Тема 11.

ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Основний зміст

1. Особистість та злочинна діяльність.

Для з'ясування сутності категорії «особистість злочинця» доцільно виходити з підходів, що пов'язують розуміння особи злочинця з її провідною соціальною діяльністю, адже не будь-яке кримінальне правопорушення (злочин) може бути назване діяльністю – *цілеспрямованою вольовою поведінкою*.

Особистість формується в процесі діяльності, а відтак, *особистість злочинця* – це особистість особи, яка вчинила не окреме правопорушення, а систему злочинних дій, тобто *злочинну діяльність*. По суті, будь-яке умисне кримінальне правопорушення (злочин), якщо воно програмується та вчинюється за допомогою заздалегідь спланованих дій, являє собою *злочинну діяльність*.

Особистість злочинця – це система соціальних і психічних властивостей, що обумовлюють злочинну діяльність певного типу та детермінують скоєння злочину.

Дослідження особистості злочинця здійснюється через *системний підхід*:

• особистість злочинця досліджується як складна ієрархічна система, в якій вичленяються елементи, безпосередньо пов'язані із злочинною поведінкою – *метод часткового детермінізму*;

• особистість злочинця пізнається через його діяльність, через взаємодію з соціальним середовищем;

• поряд з особистістю і діяльністю обов'язковим елементом дослідження є соціальне середовище, особливо мікросередовище.

Основна мета дослідження за допомогою системного підходу – виявити значимі в генезисі злочинної поведінки елементи цих підсистем. *Структура особистості* особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), представлена через кримінологічно значущі ознаки та властивості:

- 1) соціально-демографічні ознаки: відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання тощо.
- 2) особистісно-рольові властивості: соціальні функції та статуси особистості.
- 3) психологічні якості: психічні стани, досвід, ставлення до дійсності
- 4) морально-вольові якості: спрямованість, мотиваційна сфера, потреби, установки та інтереси.
- 5) кримінально-правові ознаки: мотиви злочину, ступень суспільної небезпеки, характер діяння, спосіб вчинення тощо.

2. Типологія осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (злочини).

Класифікація – це групування осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, за одним простим критерієм; *типологія* – групування за складними комплексними критеріями.

За глибиною та стійкістю антисоціальних установок особистості виділяють такі типи: випадкові, ситуаційні, злісні, особливо злісні злочинці.

За змістом мотивації: насильницькі (агресивні), корисливі, корисливо-насильницькі, злісні соціально дезорганізовані типи, необережні.

За типами психологічної готовності до вчинення кримінального правопорушення (злочину):

• «ігровий» тип – задоволення потреби стосується не тільки результату, отриманого від злочину, а й самого процесу вчинення злочину;

• «звичний» тип – вихідна готовність до вчинення злочину, звичність кримінальної поведінки, упевненість в успіху злочину;

• «обережний» тип – вчиняє злочин лише при дуже сприятливому збігу обставин;

• «невпевнений» тип – характеризується внутрішньо конфліктним способом прийняття рішення, злочин як вихід з проблеми, яку неможливо вирішити законним шляхом;

- «імпульсивний» тип – схильність до вчинення злочину виникає як емоційна реакція на певну життєву ситуацію;

- «конформний» тип – вчинення злочину виникає як результат впливу інших осіб.

3. Механізм злочинної поведінки та ситуативні чинники.

Злочинна поведінка є процес, що розгортається у просторі і часі та включає не лише самі дії, але й попередній вплив на особистість, психологічні явища та процеси, які визначають генезу протиправного вчинку.

Механізм злочинної поведінки – це зв'язок і взаємодія зовнішніх факторів об'єктивної дійсності та внутрішніх, психічних процесів і станів, що детермінують рішення вчинити кримінальне правопорушення (злочин), направляють і контролюють виконання цього рішення.

Механізм злочинної поведінки опосередкований певною послідовністю розвитку злочинних дій, серед яких науковці виокремлюють такі етапи (стадії): **формування мотивації → прийняття рішення → виконання прийнятого рішення → посткримінальна поведінка**

Особливу увагу слід приділити: а) умовам та інститутам соціального становлення особистості та їх значенню у формуванні негативних якостей делінквентів, б) ситуації вчинення кримінального правопорушення (злочину), в) поведінці та віктимологічним особливостям жертви, характеру взаємодії зі злочинцем.

Негативний морально-психологічний клімат, розходження групових норм, складності в адаптації, відсутність вимогливості, конфліктність, напруженість в спілкуванні – це далеко не повний перелік *причин девіантної поведінки, що може провокувати злочин*. Більшість девіацій породжується в сім'ї і пов'язана з недоліками сімейного виховання, конфліктами в школі, низьким загально-культурним та загальноосвітнім рівнем об'єктів виховання.

Види **ситуацій** вчинення кримінального правопорушення (злочину): 1) в залежності від джерела виникнення (створена злочинцем, іншими особами, зовнішніми явищами (наприклад, стихійними лихами); 2) за змістом (проблемна, конфліктна тощо); 3) за характером дії (нейтральна, провокуюча, сприятлива, несприятлива тощо).

Віктимна поведінка розглядається як антипод злочинної поведінки, але **віктимна поведінка** – це вид соціальної девіації. Вона є відхиленням від норм (правил) особистої та майнової безпеки. Відтак, **віктимна поведінка** – це закономірний, характерний, часто біопсихосоціальний особистісний небезпечний стиль поведінки людини (групи, спільноти), який робить її помітною для оточуючих, у зв'язку з чим у конкретній життєвій ситуації підвищується її

уразливість, доступність, привабливість, що впливає на мотивацію та рішення особи щодо вчинення злочинного посягання.

4. Моделі механізмів умисної, імпульсивної та звичної злочинної поведінки.

Визначальною особливістю **імпульсивних злочинів** є швидкоплинність мотивації, а саме: під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників різко загострюється певна потреба, що одразу знаходить свій предмет і спосіб задоволення, відтак мотив негайно реалізується відповідно до установок особистості. «Випадають» характерні для мотивації **злочинної діяльності** цілепокладання, свідомий вибір, планування, ухвалення рішення та коригування дій у процесі їх вчинення.

За своїм механізмом **звична форма злочинної поведінки** багато в чому подібна до імпульсивної: між усвідомленням того, як треба вчинити, і звичною поведінкою виникає *протиріччя*. Звична злочинна поведінка відрізняється від вольової наступним: актуальна потреба реалізується звичним способом без зіставлення та осмисленого вибору оптимального варіанта поведінки, передбачення та оцінки наслідків.

Розрізняють два типи звичок: **звички-автоматизми** (спосіб вчинення злочину) та **звичні форми поведінки** (значною мірою усвідомлені звичні вчинки).

Питання заняття

1. Особистість та злочинна діяльність.
2. Типологія осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (злочини).
3. Механізм злочинної поведінки та ситуативні чинники.
4. Моделі механізмів умисної, імпульсивної та звичної злочинної поведінки.

Практичне завдання

Завдання виконується у виді доповіді

Охарактеризуйте структуру особистості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (злочин), за матеріалами кримінального провадження; та на основі вивчення причин та умов кримінального правопорушення (злочину) визначіть, чому особа вчинила дане кримінальне правопорушення (злочин), та які саме передумови, причини призвели до розвитку кримінальної ситуації.

Література

1. Petherick W., Ferguson C. Behavioral Consistency, the Homology Assumption, and the Problems of Induction. *Serial Crime. Theoretical and Practical Issues in Behavioral Profiling*. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374998-7.00003-4>
2. Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія: наук.-практ. вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.
3. Кацавець Р.С. Психологія особистості: навч. посіб. Київ :Алерта. 2021. 134 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/psikhologiya-osobistosti-navchalniy-posibnik.pdf>
4. Федчун Н.О. Деякі питання природи імпульсивних злочинів. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 листоп. 2021 р.) [Електронне видання] / відповід. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; НУ «ОЮА». Одеса, 2021. С.262-266. DOI 10.32837/11300.16008
5. Федчун Н.О. Психологічний механізм злочинної поведінки при порушенні правил безпеки мореплавства. *Публічне право : Науково-практичний юридичний журнал*. 2016. № 2. С. 158-165.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

1. Поняття та зміст профайлінгу
2. Завдання і принципи профайлінгу.
3. Сфери застосування профайлінгу.
4. Проблема «етнічного» профайлінгу.
5. Методологія профайлінгу.
6. Техніки та методики профайлінгу.
7. Оперативна психодіагностика як метод профайлінгу.
8. Історія профайлінгу.
9. Сучасне практичне значення профайлінгу.
10. Зв'язок профайлінгу з правовими науками.
11. Фізіогноміка у діяльності профайлера.
12. Кримінальна антропологія Ч. Ломброзо.
13. Зв'язок кримінальної психології з профайлінгом.
14. Брахіологія – наука про психологію впливу.
15. Соціальна інженерія та профайлінг.
16. Становлення профайлінгу як методу забезпечення аналізу даних про особу правопорушника.
17. Типологія та класифікація правопорушників.
18. Безпековий профайлінг.
19. Криміналістичний профайлінг.
20. Історія вчень про особистість.
21. Генеза та механізм індивідуальної поведінки.
22. Стадії та складові механізму індивідуальної поведінки.
23. Негативні якості правопорушника.
24. Індивідуальна злочинна поведінка
25. Особистість, індивід, індивідуальність.
26. Співвідношення біологічного та соціального в особистості.
27. Структура особистості: характеристика та рівні.

28. Психічні компоненти в структурі особистості.
29. Роль психічних та фізичних аномалій у формуванні поведінкових патернів.
30. Темперамент та поведінка.
31. Характерологічні тенденції: техніки дослідження.
32. Морально-вольові якості особистості.
33. Дослідження емоційних проявів у діяльності профайлера.
34. Формування мотивації та соціальні установки особистості.
35. Поняття мотивації та мотиву.
36. Свідомість. Свідоме та неусвідомлюване в особистості.
37. Моральні фільтри (норми, принципи, мотиви, ціннісні орієнтації, категорії)
38. Моральна свідомість та колективна свідомість.
39. Зв'язок моральної свідомості з поведінковими проявами.
40. Формування та розвиток особистості: загальна характеристика.
41. Соціалізація особистості: фази та інститути.
42. Соціальний інтелект як властивість особистості.
43. Соціально-рольові якості особистості.
44. Значення соціальних ролей та статусу для вибору особою виду поведінки.
45. Мотивація злочинної поведінки.
46. Психічна діяльність та соціальна поведінка.
47. Вплив соціальних інститутів на формування та розвиток моделей поведінки.
48. Умови несприятливого формування особистості.
49. Основні напрями вивчення обману.
50. Форми та види обману.
51. Взаємозв'язок обману з фізіологічними проявами емоцій.
52. Взаємозв'язок обману з психічними властивостями особистості.
53. Соціально-психологічне вивчення обману.
54. Значення ситуації у поведінкових проявах.

55. Обман як інструмент комунікації.
56. Активний та пасивний обман.
57. Індивідуально-психологічні чинники обману.
58. Ситуативні чинники обману.
59. Основи ідентифікації обману.
60. Категорії «брехня» та «правда».
61. Проблеми оцінки достовірності інформації.
62. Види та форми виявлення обману.
63. Безінструментальні методи ідентифікації обману.
64. Інструментальні методи ідентифікації обману.
65. Ознаки несвідомого (неумисного) обману.
66. Ознаки свідомого (умисного) обману.
67. Взаємозв'язок характеру особистості і змісту дезінформації.
68. Психотипи: загальні питання.
69. Акцентуації у структурі особистості та її поведінки.
70. Акцентуації характеру: типи та моделі поведінки.
71. Інтроверсія – екстраверсія.
72. Поведінкові ознаки інтроверта.
73. Поведінкові ознаки екстраверта.
74. Амбівертність: ознаки характерологічних проявів.
75. Типологія стилей спілкування.
76. Види передачі інформації: загальна характеристика.
77. Вербальна комунікація.
78. Невербальна комунікація.
79. Вимоги та алгоритм профілювання.
80. Основи і правила ефективної комунікації.
81. Психологічний профіль.
82. Емоційний профіль.
83. Характер та його маски.
84. Основні вербальні маркери обману.

85. Невербальні фільтри уваги: емоційний стан, емблеми (образи тілесності), ілюстратори, мікровирази.
86. Графологія та її використання у сфері профайлінгу.
87. Лінгвістичний і пресупозиційний аналіз мови.
88. Ідентифікація особи за її текстами у Інтернеті та іншими друкованими текстами.
89. Оцінка приналежності особи до того чи іншого тексту.
90. Правові основи профайлінгу.
91. Загальні та спеціальні компетенції профайлерів (за сферами діяльності).
92. Профайлінг у сфері кримінальної юстиції.
93. «Мапування» злочинності.
94. Аналітичний скринінг
95. Типологія та класифікація правопорушників.
96. Поліграфологія: історія виникнення та сучасний стан.
97. Характеристика інструментальних методів детекції обману.
98. Проблеми застосування детектора брехні у кримінальному провадженні.
99. Кримінологічний профайлінг.

РЕСУРСИ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Список основних джерел

1. Larysa Arkusha, Viktor Zagorodniy, Nataliia Fedchun. Corruption schemes while purchasing medicinal products at the expense of state funds in Ukraine. *International Journal Of Pharmaceutical Research*, Volume 12, issue 3, July - Sept, 2020 .P. 1465-1470. Indexed in: PubMed/Medline, (SCOPUS).
2. Arkusha, L., Dykyi, O., Fedchun, N., Diachkova, M., & Osadchyi, B. (2023). The effect of digitalization on the extent of criminal activity in the context of the pandemic. *Amazonia Investiga*, 12(64), 257-262. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.25> (Web of Science Core Collection)
3. Larysa Arkusha, Oleh Dykyi, Mykhailo Kosiuta, Nataliia Fedchun, Mariia Diachkova, Bogdan Osadchyi The Impact of Digitalization on the Level of Crime during the Pandemic. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 2022. VOL. 22 No.11. P. 399-404. (Web of Science Core Collection)
4. Aiken M. The Cyber Effect: A Pioneering Cyberpsychologist Explains How Human Behavior Changes Online. Spiegel & Grau, 2020. 432 p.
5. Bartol, C.R. & Bartol, A M. (2021). Current perspectives in forensic psychology and criminal behavior (2nd Ed.). Los Angeles, CA: Sage Publications, Inc.
6. Navarro, J. & Karlins, M. (2021). What Every Body is Saying. An Ex-FBI Agent's Guide to Speed-Reading People. Sage Publications, Inc.
7. Webb, D. (2020). Criminal Profiling: An Introductory Guide Paperback. CreateSpace Independent Publishing Platform.
8. Wilson E. Q. Sociobiology. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2022.
9. Бакаленко О. А. Психологія управління: навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2020. 120 с.
10. Кацавець Р.С. Психологія особистості: навч. посіб. Київ :Алерта. 2021. 134 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/psikhologiya-osobistosti-navchalniy-posibnik.pdf>
11. Руль Ю.В., Мартинова Т О. Психологія профайлінгу : навч. посіб.. К., 2020 236 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psih_profailingu.pdf
12. Психологічний словник-довідник: навч. посіб./ Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Prykhodko_Yurchenko_2020
13. Тихоненко О. О. Механізми профайлінгу в сфері виявлення загроз в державній безпеці: дис.... канд. наук з держ. упр. Нац. ун-т цив. захисту України. Харків, 2021. 280 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disTykhonenka.pdf>

14. Федчун Н. О. Психологічний механізм злочинної поведінки при порушенні правил безпеки мореплавства. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 158-165.
15. Федчун Н.О. Зміст та можливості профайлінгу. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності* : мат.-лі Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / уклад.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 247-251.
16. Штокалюк Д.З. Графологія – засіб пізнання себе та інших людей: монографія. Т.: Вектор, 2017. 107 с.

Список допоміжних джерел

17. Cesare Lombroso. Criminal Man. Translated by Mary Gibson and Nicole Hahn Rafter. Duke University Press (2020). URL: <https://pdfcoffee.com/cesare-lombroso-criminal-man-duke-university-press-2006-pdf-free.html>
18. Douglas et al. Criminal profiling from crime scene analysis. First published: September 1986 *Behavioral Sciences & the Law*. Vol. 4, Issue 4 – <http://ravenndragon.net/montgomery/crimprofiling.pdf>
19. Innes M and Innes H, ‘Signal crimes, social reactions, and the future of environmental criminology’ in Bruinsma G and others (eds), The Oxford Handbook of Environmental Criminology (Oxford University Press 2021).
20. The Navarro, J. & Karlins, M. (2021). What Every Body is Saying. An Ex-FBI Agent's Guide to Speed-Reading People. Sage Publications, Inc.
21. Paul Ekman Group is now offering FACS / Facial Action Coding System. URL: <http://www.paulekman.com/product-category/facs>
22. Petherick W., Ferguson C. Behavioral Consistency, the Homology Assumption, and the Problems of Induction. Serial Crime. *Theoretical and Practical Issues in Behavioral Profiling*. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374998-7.00003-4>
23. Wilson J. Q. Thinking About Crime (Rev. Edition) New York : Vintage Books USA, 2022.
24. Yepes R. The Art of Profiling in a Digital World. The Police Chief 83 (February 2016). URL: <https://www.policechiefmagazine.org/the-art-of-profiling-in-a-digital-world/>
25. Аркуша Л.І., Степанов Є.М. Соціальні чинники злочинності в Україні та роль мовного простору у викритті деяких її проявів. *Мова*. № 35. 2021. С. 16-25. DOI: <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237791> URL: <http://mova.onu.edu.ua/article/view/237791>
26. Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія: навч.-практ. вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.

27. Зелінський А. Ф. Свідоме та неусвідомлюване в злочинній поведінці. Харків, 1986. 168 с.
28. Маслоу А. Мотивація та особистість. URL: <https://psylib.org.ua/books/masla01/index.htm>
29. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. К., 2018. С. 132–136.
30. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Застосування профайлінгу для протидії кіберзлочинності. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4(10).С. 94-100
31. Леонтьєва І. В. Профайлінг особистості: чи є йому місце в сучасній педагогічній науці? *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 50. С.114-123. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/methodics/article/view/3508>
32. Леонтьєв Д. А. Теорія особистості А. Н. Леонтьєва. Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/teoriya_lichnosti_a.n._leonteva.htm
33. Соціалізація особистості. URL: https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/pcux._lk2.pdf
34. Хохліна О. П. Проблема структури особистості у психології. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 20-32. <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/download/432/434/>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

35. American Polygraph Association (APA). – <https://polygraph.org/>
36. Chicago Polygraph Institute (CPI). – <https://www.chicagopolygraphinstitute.com>
37. National Center for the Analysis of Violent Crime (NCAVC). Investigative & Operations Support. Critical Incident Response Group (CIRG). Federal Bureau of Investigation. – <https://www.fbi.gov/services/cirg>
38. Violent Criminal Apprehension Program. Federal Bureau of Investigation. – <https://www.fbi.gov/news/stories/violent-criminal-apprehension-program-part-1>
39. Violent Crime Linkage System (ViCLAS). Royal Canadian Mounted Police. – <http://www.rcmp-grc.gc.ca/to-ot/cpcmec-ccpede/bs-sc/viclas-salvac-eng.htm#intro>
40. Всеукраїнська асоціація поліграфологів. – <https://polygraph.ua/literature>
41. Лабораторія законодавчих ініціатив – <http://parlament.org.ua>
42. Національний інститут стратегічних досліджень – www.niss.gov.ua
43. eNUOLAIR– депозитарій (архів) НУ ОЮА – <http://dspace.onua.edu.ua>
44. Бібліотека всеукраїнської асоціації поліграфологів. – <https://polygraph.ua/literature>
45. Медична Бібліотека – <http://medbib.in.ua>

46. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського:
<http://www.nbuv.gov.ua>
47. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку
психічної культури. – <https://psylib.org.ua>
48. The Internet Journal of Criminology. –
<https://www.internetjournalofcriminology.com>
49. Інформаційний портал «Права людини в Україні» – <https://khpq.org/>
50. Психологіс. Енциклопедія практичної психології. –
<http://psychologis.com.ua>
-

Навчальне видання

**ФЕДЧУН Наталія Олександрівна
АРКУША Лариса Ігорівна**

ОСНОВИ ПРОФАЙЛІНГУ

Навчально-методичний посібник

Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 3,26.
Тираж 300 прим. Зам. № 110 (17).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79; 728-75-45
www.astroprint.ua

Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.